

Рібцун Юлія Валентинівна 

канд. пед. наук, ст. наук. сп. старший науковий співробітник відділу логопедії
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
Україна

ВИКЛИКИ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПРОТИРІЧЧЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується системними змінами, котрі обумовлені не лише тривалими повномасштабними військовими діями на території нашої держави, цифровізацією, запровадженням компетентнісної моделі навчання, а й наявністю протиріч, зокрема термінологічної, котра існує в логопедичній науці.

Відповідно до тематичного плану відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України загальною темою відділу на 2026-2027 роки є «Технології логопедичного супроводу дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку», а індивідуальна тема нашого дослідження «Технологія формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку».

Кожне наукове дослідження починається з розбору ключових понять, що входять до назви теми. Тож проаналізуємо кожне з них і виявимо ті протиріччя, які виникають на цьому шляху.

Перше виявлене протиріччя – це різні визначення вікових меж раннього віку. Так, у Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що одним з базових етапів дошкільної освіти є ранній вік – з віку немовляти до трьох років [6], на початку Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку [1] вказано, що згідно з Міжнародною стандартною класифікацією освіти її нульовий рівень має назву «рання дитяча освіта» та включає два вікових періоди, перший з яких ранній – 0-3 роки.

У Порядку раннього виявлення у дітей порушень розвитку або ризику їх виникнення і своєчасного направлення сімей з дітьми до надавачів послуги раннього втручання для отримання такої послуги зазначено інший вік як ранній. Цей Порядок [4] визначає механізм раннього виявлення медичними працівниками у дітей віком від народження до чотирьох років порушень розвитку або ризику їх виникнення і своєчасного направлення сімей з дітьми до надавачів послуги раннього втручання для отримання комплексної послуги мультидисциплінарної команди.

В Порядку надання медичної допомоги з катamnестичного спостереження

за новонародженими та дітьми віком до чотирьох років із групи ризику затримки розвитку та/або виникнення хронічних захворювань [3] також озвучено вік до чотирьох років.

Водночас у підручниках загальної психології останніх років, зокрема Р. Павелківа [2], О. Скрипченка, Л. Долинської, З. Огороднійчук [12], загальна вікова періодизація включає:

- а) перинатальний період – від зачаття до народження;
- б) новонародженість – від 0 до 1 міс.;
- в) вік немовляти – від 1 міс. до 1 року;
- г) ранній вік – від одного до трьох років.

Так само в ЗУ «Про дошкільну освіту» [6], базові етапи дошкільної освіти визначаються на основі вікової періодизації розвитку дитини, яка охоплює:

- 1) вік немовляти (до одного року);
- 2) ранній вік (від одного до трьох років).

Також у нормативному документі зазначено, що заклад дошкільної освіти може організувати і реалізовувати свою освітню діяльність за одним або декількома типами організації освітньої діяльності, в тому числі:

1) ясла, котрі забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми віком від трьох місяців до трьох років;

2) дитячий садок, в якому можуть перебувати діти віком від двох до шести (семи) років, а діти з особливими освітніми потребами – до семи або восьми років;

3) спеціальний дитячий садок, який забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими фізичними, психічними, інтелектуальними та/або сенсорними порушеннями, розладами поведінки, віком від двох до семи (восьми) років.

З лютого по квітень 2026 року у взаємодії з педагогами вище перерахованих типів закладів, нами здійснено аналіз мовленнєвих карт. Було встановлено, що серед вихованців груп раннього віку 80% мають затримку мовленнєвого розвитку (ЗМР) різного генезу, тобто в одній групі серед 15 дітей у 12 фіксується ЗМР, що підтверджує актуальність виявлення та виправлення наявних мовленнєвих порушень у дітей віком до трьох років з нормотиповим вербальним і невербальним інтелектом [13 : 1].

Друге виявлене протиріччя – це відсутність спеціальних груп для дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. Відповідно до Порядку утворення та функціонування спеціальних груп вихованців закладів дошкільної освіти зарахування дітей до спеціального закладу (групи) дошкільної освіти

здійснюється залежно від категорії (типу) особливих освітніх потреб (труднощів) та рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром рівня підтримки дітей [5].

Молодші групи з перебуванням дітей від 3 до 4 років розраховані на дошкільників із загальним недорозвитком мовлення, що є зовсім іншим логопедичним висновком [13 : 2]. Крім того, у психолого-педагогічній класифікації, відповідно до якої дотепер здійснюється комплектування окремих логопедичних груп і загалом закладів спеціальної дошкільної освіти, логопедичний висновок ЗМР також відсутній.

У ЗУ «Про дошкільну освіту» зазначається, що у групі має бути не більше 10 вихованців віком від 1 до двох років і не більше 15 дітей віком від двох до трьох років. Зважаючи на психомовленнєві особливості дітей раннього віку із ЗМР, корекційно-розвивальні заняття мають бути переважно індивідуальними, що потребує саме в групах раннього віку залучення додаткового педагога, крім вихователя, для перебування з дітьми.

У зарубіжних дослідженнях затримка мовленнєвого розвитку фіксується у дітей від народження до 6-8 років (S. Jullien, A. Kumar, M. Laughlin, W. Liang, J. Rupert, D. Shen, B. Vermeij et al). Індивідуалізація навчання кожної дитини при цьому забезпечується шляхом «вирівнювання» окремих сторін психічного розвитку, за допомогою постійного проведення індивідуальних тестів і шкал, заповнення «таблиць розвитку», організації «штам-груп» тощо.

Зокрема, в напрямі сенсорно-перцептивного розвитку це три шкали, як-от:

1) розумова шкала, котра спрямована на «підтягування» сенсорного розвитку, пам'яті, здатності до наочності, задатків розвитку мовлення. Її результатом є «індекс розумового розвитку»;

2) моторна шкала, що «підтягує» рівень розвитку м'язів, координації, дій з предметами. Результат такого вимірювання – це «індекс психомоторного розвитку»;

3) шкала «підтягування» поведінки дитини у вигляді поліпшення емоційних і соціальних проявів поведінки, обсягу уваги, наполегливості тощо.

«Ідеальним» результатом при цьому стає «універсальне вирівнювання» всіх дітей групи під один рівень розвитку. Звісно, такі положення несумісні з нашими науковими поглядами.

Наступним поняттям, яке доцільно проаналізувати, є компетентність. Відповідно до Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, компетентність дитини – це інтегральна якісна характеристика розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь

сформованості знань, умінь, навичок, інших здатностей і здібностей, які дитина може реалізувати в провідній діяльності [1].

Третє виявлене протиріччя – це розуміння сенсорно-пізнавальної компетентності і її загальна присутність або відсутність у нормативних документах.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти 2021 року [7] виділені наступні ключові компетентності: рухова і здоров'язбережувальна, соціально-громадянська, природничо-екологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична і дослідницька, мовленнєво-комунікативна, мистецько-творча, ігрова, предметно-практична та технологічна. Зазначено, що формування сенсорно-пізнавальної компетентності передбачає розвиток у дітей відчуттів, сприймання, обстеження предметів, що, на нашу думку, є далеко неповним переліком.

З 1 вересня 2027 року вступає в силу новий Державний стандарт дошкільної освіти [8], сформований з урахуванням рекомендацій Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання упродовж життя. Нормативний документ передбачає формування у дітей особистісної, мовленнєво-комунікативної, соціальної та громадянської, математичної, мистецької, природничої, предметно-практичної та технологічної компетентностей. Як бачимо, у Державному стандарті не зазначено сенсорно-пізнавальну компетентність.

Вирішення інших нагальних питань щодо мовленнєвого розвитку дітей із ЗМР вже були представлені в наших публікаціях останніх років [9-11].

Отже, розпочинаючи роботу над створенням навчально-методичного посібника «Технологія формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку» перед нами постали виклики щодо обґрунтування визначення вікового етапу, що охоплює ранній вік, актуалізації авторської дефініції затримки мовленнєвого розвитку у дітей, важливості нового тлумачення сенсорно-пізнавальної компетентності крізь призму оновленого Державного стандарту дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. К. : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с. URL: <https://bit.ly/2E3xuLJ>
2. Павелків Р. В. Загальна психологія. К. : Кондор, 2024. 576 с.
3. Порядок надання медичної допомоги з катamnестичного спостереження за новонародженими та дітьми віком до чотирьох років із групи ризику затримки розвитку та/або виникнення хронічних захворювань. Наказ МОЗ України від 10 грудня 2025 р. № 1864. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-26#n17>
4. Порядок раннього виявлення у дітей порушень розвитку або ризику їх виникнення і своєчасного направлення сімей з дітьми до надавачів послуги раннього втручання для отримання такої послуги. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2023->

%D0%BF#n8

5. Порядок утворення та функціонування спеціальних груп вихованців закладів дошкільної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2025 р. № 381. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/94462/>
6. Про дошкільну освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 42, ст.258, ред. від 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20?find=1&text=%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%B9+%D0%B2%D1%96%D0%BA#w1_1
7. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти, нова редакція. Наказ МОН України від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727>
8. Про затвердження Державного стандарту дошкільної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-%D0%BF#Text>
9. Рібцун Ю. В. Затримка мовленнєвого розвитку у дітей: причини, наслідки, шляхи подолання. *Pedagogical and Psychological Research, Innovations in Education as a Basis for Shaping a Modern Educational Environment* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», Volume 2. 2026. P. 223-239. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/748919>
10. Рібцун Ю. В. На допомогу батькам дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку. *Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика»* : матер. 12-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (26 березня 2026 р.). Вип. 11. Умань : Візаві, 2026 р. С. 244-249. URL: <https://tinyurl.com/245vwfp3>
11. Рібцун Ю. В. Психомовленнєвий розвиток дітей раннього віку: теорія і практика. *Дошкільне виховання*. №1. 2024. С. 3-9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739149>
12. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія. К. : Каравела, 2024. 464 с.
13. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник. К. : Генеза, 2024. С. 86. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744758> ; С. 82. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744760>